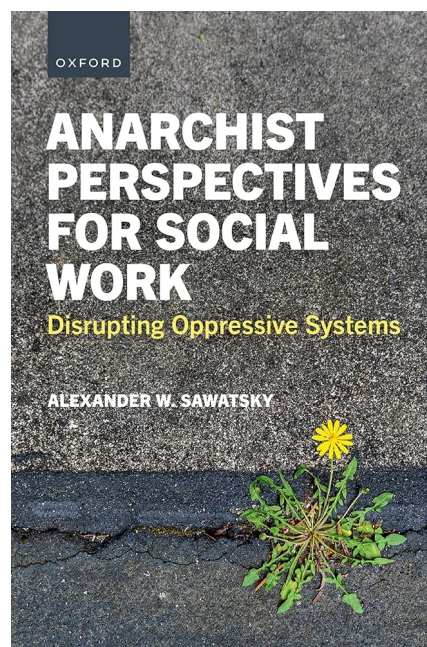

**Recenze Sawatsky, A. W. (2025): *Anarchist Perspectives for Social Work: Disrupting Oppressive Systems*.
Oxford: Oxford University Press.**

Jarda Michl
Fakulta sociálních studií
Ostravská univerzita

Sociolog John Holloway ve své knize *Crack Capitalism* (2010) používá pro popis současného kapitalistického systému metaforu pokoje, ze kterého není úniku. Pokoj je vybaven nábytkem, ovšem ne v takovém dostatku, aby se všichni, kdo jej obývají, mohli pohodlně usadit. Pokoj se postupem času stále zmenšuje a jeho obyvatelé diskutují o možnostech, jak nábytek přeskládat tak, aby byl pokoj pohodlnější. Stěny se přibližují tak pomalým tempem, že někteří jejich pohyb ani nevedou v patrnosti. Dle Hollowaye je řešením hledat trhliny ve stěnách nebo je přímo vytvářet. Vytváření trhlin pro něj neznamena čekání na revoluci, ale každodenní praktické odmítnutí jednat podle pravidel trhu. Je to moment, kdy se člověk rozhodne upřednostnit lidskou potřebu nebo důstojnost před ziskem, což označuje za záměrné „neladění“ se systémem (*misfitting*). Cílem je tyto drobné trhliny neposlušnosti aktivně množit a propojovat, dokud se zmenšující se pokoj nezhroutí pod tlakem jiného způsobu soužití.

Dalo by se říci, že dnešní sociální pracovníci a pracovnice mají obdobné možnosti. Mohou být těmi, kdo se snaží přeskládat nábytek uvnitř místnosti tak, aby zajistili větší pohodlí, nebo mohou vytvářet trhliny uvnitř stávajícího systému, jehož stěny se postupně, ale nezadržitelně přibližují.

Kniha kanadského akademika a sociálního pracovníka Alexandra Sawatskyho *Anarchist Perspectives for Social Work: Disrupting Oppressive Systems*

(Anarchistické možnosti pro sociální práci: Narušování opresivních systémů) prezentuje provokativní a profesně hluboce sebereflektivní tezi. Co když sociální práce ve své současné podobě, navzdory dobrým úmyslům pomáhat těm nejzranitelnějším skupinám ve společnosti (podobně jako Hollowayovi stěhováci nábytku), ve skutečnosti slouží jako nástroj státu a neoliberálního kapitalismu k udržení stávajících nerovností a sociální kontroly?

Sawatsky, jenž od roku 2006 vyučuje sociální práci a v současnosti působí na Canadian Mennonite University, čerpá ze své bohaté kariéry terapeuta, case manažera a ředitele programů v sektoru duševního zdraví. Je však důležité zdůraznit, že jeho argumentace je pevně ukotvena v kanadském a americkém kontextu sociální práce. Právě specifická historie osidlování severoamerického kontinentu, systémového rasismu a specifické podoby neoliberálního kapitalismu tvoří pozadí, na kterém autor demaskuje sociální práci jako nástroj státní kontroly. I přes tato geografická a historická specifika však Sawatskyho kritika míří na samotné jádro profese, což z jeho díla činí relevantní podnět i pro evropské prostředí.

Sawatsky neláme nad sociální práci hůl a ani nemá v úmyslu ji zcela zavrhnout, ale vyzývá k její dekonstrukci a radikální proměně. Skrze anarchistické perspektivy nutí čtenáře přehodnotit hluboce zakořeněné předpoklady o fungování společnosti, o nezbytnosti státu a o přirozenosti hierarchických struktur společnosti. Systematicky zpochybňuje hegemonii kapitalismu a aplikuje anarchistickou optiku na konkrétní oblasti současné praxe.

Kniha je členěna do osmi kapitol. Úvodní kapitola představuje základní premisu knihy – jak mohou anarchistické myšlenky, odmítající veškeré formy hierarchie a autority, obohatit sociální práci. Sawatsky vysvětluje, že cílem není obor zničit, ale zpochybnit jeho roli při udržování současného neoliberálního uspořádání a hledat způsoby, jak skutečně rozbít utlačující struktury.

V druhé kapitole věnované sociálnímu státu pak Sawatsky zpochybňuje jeho vnímání coby benevolentního ochránce. Z anarchistické perspektivy je zde sociální stát nahlížen jako nástroj, který reaguje na sociální problémy pouze do té míry, aby

zabránil případným nepokojům, či dokonce revoluci, chránil majetek elit a udržel kapitalismus v chodu.

Následující kapitola ostře kritizuje představu, že úspěšné zotavení se (např. v oblasti duševního zdraví) znamená návrat do zaměstnání. Sawatsky to označuje za podporu námezdního otroctví (*wage slavery*) a ukazuje, jak sociální práce pomáhá redukovat hodnotu lidské bytosti pouze na její ekonomickou užitečnost pro kapitalistický trh.

Čtvrtá kapitola spojuje ekologickou krizi s kapitalistickým drancováním přírodních zdrojů a hierarchickým uspořádáním společnosti. Pomocí konceptu sociální ekologie anarchistického teoretika Murraye Bookchina autor tvrdí, že přírodu nelze zachránit tržními mechanismy nebo pouhými regulacemi, ale vyžaduje to decentralizaci a zásadní změnu vztahu k přírodě i sobě navzájem.

Pro nás zřejmě nejpodnětnější kapitola věnovaná zločinu a vězeňství se věnuje současnému abolicionismu, tedy snahám o zrušení policie a vězeňského systému. Sawatsky argumentuje, že trestní systém slouží primárně k udržování bílé nadřazenosti (*white supremacy*) a ochraně majetku, a vyzývá sociální pracovníky a pracovnice, aby s těmito složkami nespolupracovali, ale naopak hledali cesty komunitní spravedlnosti.

V šesté kapitole se autor zamýšlí nad možnostmi výuky sociální práce, aniž by se v učebně replikovaly mocenské hierarchie. Nabízí koncepty kritické pedagogiky a odškolení (*deschooling*), které mají ze studentů vychovat kriticky myslící jedince usilující o celkovou emancipaci, nikoliv jen poslušné zaměstnance.

Kapitola věnovaná vzájemné pomoci (*mutual aid*) představuje klíčový pozitivní program anarchistického hnutí. Vzájemná pomoc, na rozdíl od tradiční charity, která je často hierarchická a jednosměrná, staví na komunitní solidaritě, rovnosti a horizontální spolupráci bez nutnosti státních zásahů.

Závěrečná kapitola pak představuje provokativní úvahu o budoucnosti sociální práce jakožto profese. Sawatsky se ptá, je-li klíčovou hodnotou sociální práce sociální spravedlnost, zda by nejvyšším cílem sociálních pracovníků a pracovnic neměla být snaha učinit sama sebe zbytečným, tedy pomoci vybudovat natolik

spravedlivou, dekolonizovanou a svobodnou společnost, že v ní sociální práce přinejmenším v dnešní podobě již nebude potřeba. V tomto ohledu navazuje na dosavadní zahraniční diskuze o abolicionistické sociální práci (Fortier, Wong & Rwigema, 2024; Kim, Rasmussen & Washington Sr., 2024).

Ačkoliv je Sawatskyho kniha komplexním přehledem anarchistického pojetí sociální práce, kapitola věnovaná zločinu a vězeňství vystupuje do popředí jako klíčový příspěvek pro současnou kriminologii. Pro českou kriminologii (nikoliv však Českou kriminologii, viz např. Walach, 2024), zvyklou na debaty o humanizaci vězeňství (Dirga, 2020) nebo o systému alternativních trestů (Ščerba, 2014), to může být kapitola nepohodlná. Sawatsky totiž nevolá po lepším nastavení probace nebo humánnější věznicích, ale zpochybňuje samotnou logiku trestání, na které jsou tyto instituce postaveny.

Sawatsky zde předkládá jeden z nejradiálnějších, ale z hlediska anarchistické teorie nejkonzistentnějších argumentů celé publikace, tedy požadavek na zrušení vězeňského a policejního systému. Tento požadavek navazuje na klasickou anarchistickou tradici, zejména na dílo Petra Kropotkina, kterého někteří současní kritičtí kriminologové považují za jednoho z průkopníků abolicionismu. Nocella, Seis a Shantz (2020) vyzdvihují jeho reflexi příčin zločinu a kritiku brutality vězeňského systému, čímž vytváří teoretický rámec pro restorativní justici a kritické právní teorie (*critical legal studies*).¹

Pro čtenářstvo z řad sociálních pracovníků a pracovníc jde o mimořádně konfrontační čtení, neboť je nutí pohlédnout do zrcadla a kriticky zhodnotit vlastní podíl na udržování represivního státního aparátu.

Sawatsky v první řadě odmítá populární liberální narativ volající po pouhé reformě policie a vězeňského systému. S odkazem na dnes již klasická díla abolicionistické teorie (Davis, 2021; Maynard, 2017) nekompromisně připomíná, že

---

¹ Kropotkin ve svých esejích *Zákon a autorita* (2020b) a *Jsou věznic nezbytné?* (2020a) volá po přímé demolici věznic a rozpuštění represivních složek, jako jsou soudy a policie. Svůj postoj opírá o argument, že tyto instituce selhávají ve své deklarované funkci. Své chovance nepolepšují, ani je od dalšího zločinu neodrazují. Namísto represe proto navrhuje jednat s lidmi, kteří chybovali, na bázi bratrství a hledat alternativy k trestajícím přístupům.

kořeny moderních donucovacích složek v Severní Americe leží v otrokářských hlídkách a v nástrojích koloniálního dohledu nad původními obyvateli.

Tuto historickou kontinuitu Sawatsky ilustruje mrazivou citací Angely Y. Davis, která uvádí, že „mnoho lidí z černošských a latinskoamerických komunit a také z komunit původních obyvatel má nyní mnohem větší šanci dostat se do vězení než získat slušné vzdělání“ (Davis, 2021, s. 10). Pro Sawatskyho je tento fakt důkazem, že stát hluboké sociální problémy neřeší, ale pouze uklízí. Namísto investic do komunit a odstraňování strukturálních příčin kriminality stát raději vykořisťované či nepotřebné lidi přetváří v materiál pro vězeňsko-průmyslový komplex. Ačkoli se v českém prostředí pohybujeme v odlišném historickém kontextu, paralela s postavením Romů v České republice je zde více než patrná. Od segregovaného školství přes diskriminaci na trhu práce až po nepoměrné zastoupení v populaci věznic se zdá, že i český stát často volí represí tam, kde systémově selhává v oblasti emancipace a rovného přístupu (viz např. zavádění politik nulové tolerance či bezdoplatkových zón v českých městech, srov. Pospíšil & Trlifajová, 2023; Zieglerová, 2019).

Trestněprávní systém Sawatsky nepovažuje za rozbitý, a proto ani za opravitelný. Ve skutečnosti funguje přesně tak, jak byl historicky navržen – za účelem udržování bílé nadřazenosti, kontroly marginalizovaných osob a ochrany majetku vládnoucí třídy. Jakékoli snahy o jeho humanizaci či reformu tento utlačovatelský systém podle autora pouze legitimizují.

Optikou anarchistické kriminologie, zastoupené např. Jeffem Ferrellem (1999), Sawatsky ukazuje, že samotný koncept zločinu je politickým konstruktem centralizované moci státu. Zločin nemá morální rozměr, ale úzce souvisí s akumulací vlastnictví a vyvlastňováním (*dispossession*) chudých. Binární dělení na legální a ilegální slouží primárně k tomu, aby byla marginalizovaným skupinám obyvatelstva odepřena možnost odporu, zatímco korporátní a státní násilí zůstává převážně beztrestné.

Nejsilnějším momentem této kapitoly je však bezpochyby přísná kritika zacílená do vlastních řad. Sawatsky odkrývá, jak pevně je sociální práce propletena

s represivními složkami státu. Nejde jen o zjevné příklady, kdy sociální pracovníci působí jako probační úředníci, ale i o skrytější formy kontroly. Autor ostře kritizuje systém sociálně právní ochrany dětí, který dle něj funguje jako nástroj plošného státního dohledu nad životy chudých rodin a rodin menšin. Stejně tak varuje před lákavým konceptem tzv. komunitní policie (*community policing*), v němž sociální práce často figuruje. Podle Sawatskyho jde jen o hezčí převlek pro totožný systém kontroly, který ignoruje strukturální nerovnosti.

Sawatsky se však nespokojí s pouhou kritikou; načrtává konkrétní obrysy toho, jak by mohla vypadat anarchistická praxe, která se odmítá podílet na státní represii. Klíčovým pilířem je zde budování autonomní komunitní restorativní justice, případně transformativní spravedlnosti bez zapojení policie a státu. Úkolem sociálního pracovníka či pracovnice je přispět k řešení mezilidských sporů v rámci komunitní práce, do které budou zapojeny hlasy a potřeby všech, které státní řešení nezohledňuje buď vůbec, anebo nedostatečně. Sawatsky důrazně varuje před vstupem státní moci do těchto procesů, respektive účastí aktérů trestního systému na nich. V takovém případě se z restorativní/transformativní justice stává jen další reforma v mantinelech represivního systému.

Sawatskyho podvratný přístup k praxi vyžaduje i zásadní změnu ve vnímání práva a vzdělávání. Namísto pouhého osvojování si dovedností, jak se efektivně pohybovat ve světě paragrafů ve prospěch klienta, by se sociální pracovníci měli naučit nahlížet zákon jako nástroj selektivní kontroly a začít systematicky zpochybňovat vlastní roli uvnitř nápravného aparátu. Snad nejprovokativnější praktický důsledek této perspektivy Sawatsky demonstruje na přístupu k majetkové trestné činnosti. S odkazem na Petera Kletsana (2018) tvrdí, že zatímco u interpersonální újmy má restorativní justice velký potenciál, u majetkových deliktů by se sociální pracovník či pracovnice měl zcela vzdát snahy o rehabilitaci pachatele. Z anarchistického hlediska jsou totiž tyto činy přímým důsledkem kapitalistického prostředí, chudoby a strukturálních nerovností. Pokus „napravit“ chudého člověka za to, že si přisvojil cizí majetek, by tak nepředstavoval pomoc, ale pouze validaci a obhajobu nespravedlivých ekonomických vztahů.

Sawatsky vyzývá sociální pracovníky a pracovníce, aby přestali obhajovat státní násilí za pomoci iluze rehabilitace a aby přestali naivně věřit, že dodají policii lidskou tvář. Namísto toho by se sociální pracovníci a pracovníce měli zapojit do hnutí za zrušení věznic a budovat formy komunitní podpory a spravedlnosti, které působí mimo rámec státu a odstraňují samotné socioekonomické kořeny toho, co dnes stát nazývá zločinem.

Navzdory odlišnému kontextu americké a kanadské sociální práce věřím, že Sawatskyho kniha může být podnětným čtením nejen pro české sociální pracovníky a pracovníce, ale i kriminology a kriminoložky. Česká společnost však na svou debatu o abolicionismu ještě stále čeká.

Literatura

- Davis, A. Y. (2021). *Jsou věznice překonané?* Praha: Utopia Libri.
- Dirga, L. (2020). *Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů*. Plzeň: Západočeská univerzita.
- Ferrell, J. (1998). Against the law: Anarchist criminology. *Social Anarchism*, 25(1), 5–23.
- Fortier, C., Wong, E. H., & Rwigema, M. (Eds.). (2024) *Abolish Social Work (As We Know It)*. Toronto: Between the Lines.
- Holloway, J. (2010). *Crack Capitalism*. London: Pluto Press.
- Kim, M. E., Rasmussen, C. W., & Washington, D. M. (Eds.). (2024). *Abolition and Social Work: Possibilities, Paradoxes, and the Practice of Community Care*. Chicago: Haymarket Books.
- Maynard, R. (2017). *Policing Black Lives: State Violence in Canada from Slavery to the Present*. Nova Scotia: Fernwood Publishing.
- Nocella II., A. J., Seis, M. & Shantz, J. (Eds.). (2020). *Classic Writings In Anarchist Criminology: A Historical Dismantling of Punishment and Domination*. Chico: AK Press.
- Kletsan, P. (2018). Revolution and restorative justice: An anarchist perspective: In: Abolition Collective (Eds.), *Abolishing Carceral Society*. New York: Common Notions.

- Kropotkin, P. (2020a). Are prisons necessary? In: A. J. Nocella II., M. Seis, J. Shantz (Eds.), *Classic Writings In Anarchist Criminology: A Historical Dismantling of Punishment and Domination* (pp. 106–115). Chico: AK Press.
- Kropotkin, P. (2020b). Law and authority: An anarchist essay. In: A. J. Nocella II., M. Seis, J. Shantz (Eds.), *Classic Writings In Anarchist Criminology: A Historical Dismantling of Punishment and Domination* (pp. 93–105). Chico: AK Press.
- Pospíšil, F., & Trlifajová, L. (2023). Sekuritizace zesponu. Jak politiky nulové tolerance utvářely český sociální systém. *Romano džaniben*, 30(2), 15–39.
- Ščerba, F. (2014) *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges.
- Walach, V. (2024). „Vězení je překonaná instituce a měla by být zrušena.“ Rozhovor s Johannesem Feestem a Sebastianem Scheererem. *Česká kriminologie*, 9(1–2), 1–20.
- Zieglerová, A. (2019). Dva roky vyhlašování bezdoplatkových zón. Méně dávek, více bídy. *Fórum sociální politiky*, 13(5), 22–31.